

УДК 658:330.26

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ, ЙОГО СУТНІСТЬ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ

*Б. Р. Гевко, аспірант кафедри менеджменту біоресурсів та природокористування,
Тернопільський національний економічний університет,
gevkobr@ukr.net*

У статті проаналізовано організаційно-економічний механізм енергозбереження на підприємстві, обґрунтовано принципи, що лежать в основі даного механізму. Розглянуто критерії оцінки ефективності організаційно-економічних заходів з енергозбереження на підприємстві. Запропоновано концептуальну модель організаційно-економічного механізму енергозбереження, спрямовану на підвищення рівня енергоефективності на підприємстві.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, сутність поняття «енергозбереження», енергетично-економічне впровадження, принципи та критерії управління, етапи управління, ефективність.

Постановка проблеми. В умовах ринкових економічних відносин і реформування підприємств важливим чинником є ефективне використання енергетичних ресурсів, а також впровадження відповідно до світових стандартів енергозберігаючих технологій. Це зумовлює дослідження процесу управління енергозбереженням на підприємствах нашої держави, що є необхідною умовою для підвищення рівня рентабельності підприємства, а також впливає на покращення умов і якості життя населення України. Разом з тим проблема організації процесу енергозбереження на підприємстві має розглядатися комплексно, із урахуванням всієї сукупності умов, які впливають на цей процес.

З погляду на те, актуальними є дослідження формування організаційно-економічного механізму енергозбереження на підприємстві, визначення його сутності та побудова концептуальної моделі, з використанням принципів і критеріїв оцінки ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню сутності проблеми організаційно-економічного механізму енергозбереження присвячені праці провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, а саме О. Азріліян [1], В. Маєвського [2], В. Гуменюка [3], В. Шкурупія [4], І. Булеєва [5], П. Д. Неміша [6], І. Д. Михайленка [7], Т. М. Афонченкової [8], В. В. Бевза [9], К. І. Докуніної [10], Т. В. Сердюк [11], В. В. Джеджули [12], Ю. І. Чистова [13], Ю. Вовка [14], І. Я. Іпполі-

тової [15] та інших. Однак єдиного наукового підходу щодо визначення поняття «організаційно-економічний механізм» та «організаційно-економічного механізму енергозбереження» ще не сформовано, в зв'язку з тим, ця тема є актуальною на сьогодні та потребує подальшого узагальнення і дослідження існуючих підходів щодо дефініції цих понять.

Формулювання мети статті. Метою даного дослідження є аналіз робіт, присвячених проблемі трактування організаційно-економічного механізму енергозбереження, його сутності та побудова концептуальної моделі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначальним чинником ефективного функціонування організаційно-економічного механізму енергозбереження є успішна робота усіх його складових елементів.

На нашу думку, доцільно проаналізувати та згрупувати найвдаліші спроби визначення сутності організаційно-економічного механізму.

О. Азріліян розглядає «механізм» як послідовність станів, процесів, що визначають будь-яку дію чи явище [1, с.806].

В. Маєвський вважає, що економічний механізм є однією із складових господарського механізму. Економічний механізм охоплює планування та стимулювання. Водночас планування як оперативне, так і техніко-економічне. Стимулювання забезпечується через ціни та фінанси [2, с.14].

В. Гуменюк у своїх дослідженнях роз-

глядає економічний та господарський механізми як синоніми і виділяє основні складові економічного механізму, а саме оподаткування, ціноутворення, використання та залучення виробничих ресурсів [3, с.96].

В. Шкурупій звертає увагу на те, що господарський механізм функціонує в ринкових умовах, тому необхідно враховувати характерні ознаки способу виробництва в суспільстві та динаміку продуктивних сил. Таким чином, виділяють дві підсистеми відносин: організаційно-економічні та соціально-економічні. Тому доцільно вживати термін «організаційно-економічний механізм» [4, с.72].

І. П. Булеев вважає, що організаційно-економічний механізм – це сукупність форм, методів та інструментів управління [5].

Отже, як у вітчизняній, так і зарубіжній літературі не має єдиного підходу, щодо тлумачення поняття організаційно-економічний механізм.

З огляду на це, ми пропонуємо власне

тлумачення поняття організаційно-економічного механізму, який поєднує в собі організаційні та економічні цілі, стимули і управлінські рішення, що спрямовані на досягнення поставлених завдань, використовуючи при цьому різні методи та інструменти управління.

Проведемо дослідження сутності поняття організаційно-економічного механізму енергозбереження, при цьому необхідно зазначити, що однозначності наукового визначення цього поняття немає. Спробуємо проаналізувати найуживаніші трактування поняття організаційно-економічного механізму енергозбереження, провідних науковців, а саме: П. Д. Неміша, І. Д. Михайленка, Т. М. Афонченкової, В. В. Бевза, К. І. Докуніної, Т. В. Сердюк, В. В. Джеджули, Ю. І. Чистова, Ю. Вовка, І. Я. Іпполітової та інших [6–15]. Підходи щодо визначення поняття організаційно-економічного механізму енергозбереження представлені в табл. 1.

Таблиця 1

**Підходи до визначення сутності поняття
«організаційно-економічний механізм енергозбереження»**

Автори	Сутність поняття «організаційно-економічного механізму»
П. Д. Неміш [6]	Економічний механізм енергозбереження – це сукупність заходів, що забезпечують максимально ефективно використання енергетичного потенціалу при мінімальних питомих витратах енергії на виробництво одиниці продукції. Він повинен мати яскраво виражений стимулюючий характер, з використанням економії коштів, яка досягається у результаті підвищення енергоефективності виробництва продукції
І. Д. Михайленко [7], Т. М. Афонченкова [8]	Це сукупність заходів, що забезпечує максимальне використання енергетичного потенціалу при мінімальних питомих витратах енергії на виробництво одиниці продукції
І. В. Бевз [9]	Це сукупність організаційних та економічних важелів (кожному з яких властиві власні форми управлінського впливу), які чинять вплив на економічні й організаційні параметри підприємства, що сприяє формуванню та посиленню енергетичного потенціалу, отриманню конкурентних переваг та ефективності діяльності підприємства в цілому
К. І. Докуніна [10]	Структура механізму енергозбереження передбачає правовий, організаційно-управлінський, економічний та технічний аспект, взаємодія яких в кінці повинна мати позитивний економічний результат
Т. В. Сердюк [11]	Система взаємопов'язаних економічних та організаційних елементів, спрямованих на активізацію економічного витрачання ПЕР, впровадження енергозберігаючих заходів з урахуванням інноваційних досягнень в галузі, як технологічних, так і продуктових
В. В. Джеджула [12]	Організаційно-економічний механізм енергозбереження промислових підприємств – це сукупність економічних, організаційних, мотиваційних методів і способів, що направлені на економічно обгрунтоване виявлення та максимальне використання потенціалу енергозбереження з метою мінімізації питомих витрат на виробництво продукції та зменшення екологічного навантаження на навколишнє середовище

Продовження табл. 1

Ю. І. Чистов [13]	Система інструментів, яка, за певного застосування, приводиться в дію та здійснює процес енергозбереження, за рахунок якого має надавати позитивний ефект відразу у декількох площинах, що відображає багато-векторну природу механізму
Ю. Вовк [14]	Комплексна система управління, яка характеризується раціональним використанням ресурсів на підприємстві, що може використовуватися для досягнення управлінських цілей за допомогою економічних методів
І. Я. Іпполітова [15]	Поєднання та інтеграція організаційних та економічних цілей, стимулів і управлінських дій, спрямованих на енергозбереження за допомогою методів та інструментів управління, що здійснюються шляхом впливу суб'єкта на об'єкт енергозбереження з метою зниження енергозалежності, отримання конкурентних переваг та підвищення ефективності функціонування підприємства в довгостроковій перспективі

На підставі аналізу робіт, присвячених проблемі вивченню сутності організаційно-економічного механізму енергозбереження, автор пропонує власне визначення досліджуваного поняття. Організаційно-економічний механізм енергозбереження – це синтез і впровадження організаційних і економічних цілей, мотиваційного механізму та управлінських рішень, які спрямовані на енергозбереження з використанням інструментів і методів управління, формування

якого сприятиме зниженню енергозалежності, зростання конкурентоспроможності та підвищення ефективності використанні інноваційних технологій на підприємстві.

У зв'язку з тим, що у сучасній науковій літературі немає єдиного підходу до визначення поняття «енергозбереження», нами проаналізовано та наведено підходи щодо визначення поняття «енергозбереження» з використанням різних джерел, які представлені в табл. 2.

Таблиця 2

Підходи до визначення сутності поняття «енергозбереження»

Джерело	Сутність поняття
1. Енергозбереження як діяльність	
Проект Закону України «Про енергоефективність» [16]	Діяльність, спрямована на економне витрачання паливно-енергетичних ресурсів.
Закон України «Про енергозбереження» [17]	Діяльність (організаційна, наукова, практична, інформаційна), яка спрямована на раціональне використання та економне витрачання первинної та перетвореної енергії та природних енергетичних ресурсів в національному господарстві і яка реалізується з використанням технічних, економічних та правових методів.
2. Енергозбереження як процес	
Гнідий М. В. [18]	Процес реалізації комплексу напрямів із заощадження різних видів ПЕР
Гордієнко О. С. [19]	Процес, у ході якого скорочується потреба в енергетичних ресурсах на одиницю кінцевого корисного ефекту від їхнього використання.
3. Енергозбереження як складова управління	
Міжнародне енергетичне агентство (МЕА) [20]	1. Ефективність управління енергетичним попитом з метою збільшення продуктивності енергоспоживання. 2. Використання енергії більш ефективно шляхом зміни трудової поведінки, удосконалення рівня управління та впровадження нових технологій.
Захарова О. В. [21]	Загальні положення енергозбереження повинні здійснюватися в рамках енергетичного менеджменту, який є сукупністю методів, що дозволяють підприємству з найменшими витратами і в найкоротший строк впровадити концепцію енергозбереження.

4. Енергозбереження як результат	
Директива Європейського Союзу [22]	Кількість заощадженої енергії, яка визначається на підставі вимірювання та/чи оцінювання споживання до та після впровадження одного чи більше заходів щодо підвищення енергоефективності, що забезпечує узгодження системи за умовами зовнішнього середовища, які впливають на рівень енергоспоживання.
Михайлов С. А., Мешалки В. П., Балябина А. А. [23]	Ефективне використання енергії споживачами, у тому числі мінімізація енерговитрат на одиницю продукції.
5. Енергозбереження як метод господарювання	
Гаприндашвілі Б. В., Лазепко І. М. [24]	Комплекс організаційних, наукових, економічних, екологічних і технологічних дій, спрямованих на раціональне та безпечне використання енергетичних і природних ресурсів у національному господарстві з метою скорочення витрат при виробництві продукції, наданні послуг і задля досягнення кінцевих корисних соціально-економічних ефектів від їх використання.

У Модельному законі «Про енергозбереження», прийнятому на 12-му засіданні Міжпарламентської Асамблеї держав – учасниць СНД 08.12.1998 р. [25], поняттям енергозбереження розглядається як «реалізація правових, організаційних, наукових, виробничих, технічних, економічних заходів, які направлені на підвищення ефективності використання енергетичних ресурсів». Отже, в цьому міжнародному нормативно-правовому документі енергозбереження ототожнюється з підвищенням енергоефективності. Тимофєєв В. М. та Немировський І. А. [26] вважають, що енергозбереження є однією із складових енергетичного менеджменту і практичною стороною його діяльності. Вона використовує передові технології та устаткування. Аналіз наукових джерел свідчить про те, що головною суперечністю в понятті «енергозбереження» є визначення його об'єктів. До об'єкту енергозбереження Михайлов С. А. [23] відносить ефективне використання енергії; Жовтянський В. А. [27] вважає, що це заощадження різних видів ПЕР; відповідно до директиви ЄС [22] об'єкт енергозбереження – це заощадження енергії. Згідно із Законом України «Про енергозбереження» об'єктом є раціональне використання й економне витрачання первинної та перетвореної енергії і природних енергетичних ресурсів. Відповідно до рекомендацій Міжнародного енергетичного агентства (МЕА) об'єкт енергозбереження є ефективність управління енергетичним попитом.

Таким чином, можна зробити висновок

що незважаючи на різні підходи, більшість дослідників прямо чи опосередковано ототожнюють поняття «енергозбереження» з підвищенням енергоефективності. І цей процес є не можливим без формування на рівні підприємства дієвого організаційно-економічного механізму енергозбереження.

Варто відзначити, що енергозбереження є різновидом ресурсозберігаючої діяльності, яка направлена на скорочення споживання ПЕР. Кожен напрям енергозберігаючої діяльності спрямований у кінцевому результаті на збереження ПЕР завдяки скороченню втрат енергії чи заміну одних енергоресурсів іншими [28].

Для реалізації концепції енергозбереження на підприємстві виникає потреба у детальному дослідженні таких питань:

- обґрунтування мети та основних завдань розробки організаційно-економічного механізму енергозбереження на підприємстві;
- визначення принципів, на яких ґрунтується механізм;
- формування етапів побудови механізму;
- обґрунтування принципів ефективності впровадження;
- розробка засобів і методів моніторингу ефективності реалізації механізму.

Метою створення організаційно-економічного механізму енергозбереження на підприємстві є прибуток підприємства та його фінансова стійкість завдяки економічно обґрунтованому раціональному використанню потенціалу енергозбереження, так

вважають автори монографії «Інноваційний розвиток промислових підприємств: аналіз та оцінки» М. П. Войнаренко, А. В. Череп, Л. Г. Олейнікова, О. Г. Череп [29].

В основу організаційно-економічного механізму енергозбереження підприємства повинні бути покладені принципи представлені на рис. 1.

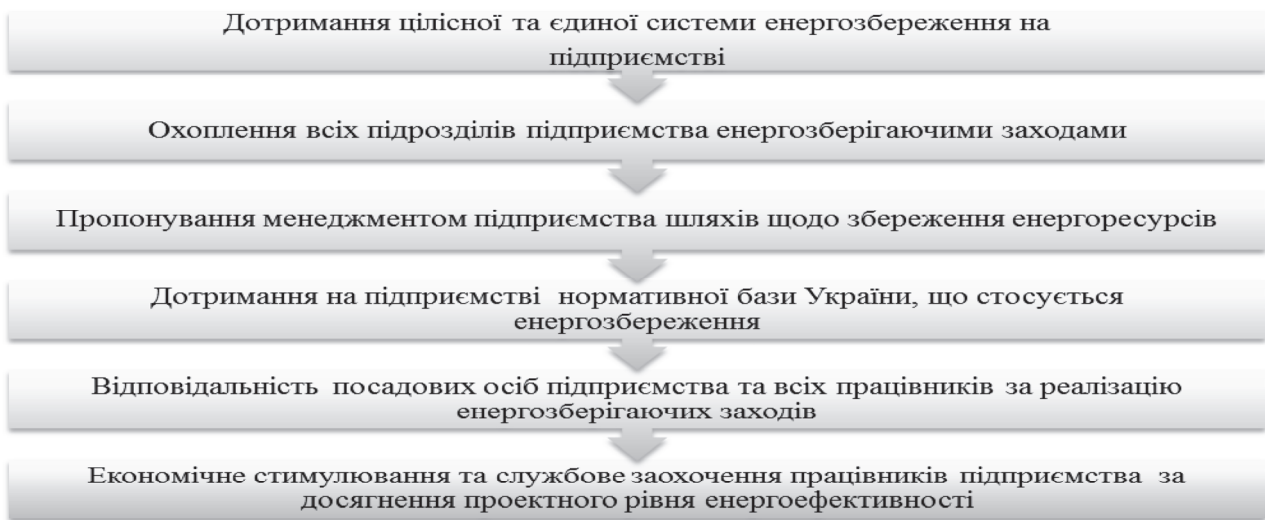

Рис. 1. Схема принципів організаційно-економічного механізму

Реалізація принципів організаційно-економічного механізму енергозбереження підприємства повинна здійснюватись через низку етапів, зокрема:

- залучення до заходів із енергозбереження групи енергоменеджерів;
- створення інспекції за наглядом використання коштів із фонду енергозбереження;
- розробка та впровадження механізму

- у виробництво продукції та послуг;
- впровадження енергозберігаючих заходів;
- коригування параметрів організаційно-економічного механізму.

Ефективність організаційно-економічних заходів із енергозбереження на підприємствах можна оцінити за допомогою низки критеріїв, представлених на рис. 2.

Рис. 2. Схема критеріїв оцінки ефективності організаційно-економічного механізму

Ці критерії потрібно досліджувати і оцінювати комплексно, оскільки жоден із них сам не може бути абсолютним показником ефективності впроваджених енергозберігаючих заходів та організаційно-

економічного механізму в цілому.

З урахуванням вищенаведених принципів та критеріїв оцінки ефективності, автором побудовано концептуальну модель організаційно-економічного механізму енер-

гозбереження на підприємстві (рис. 3).

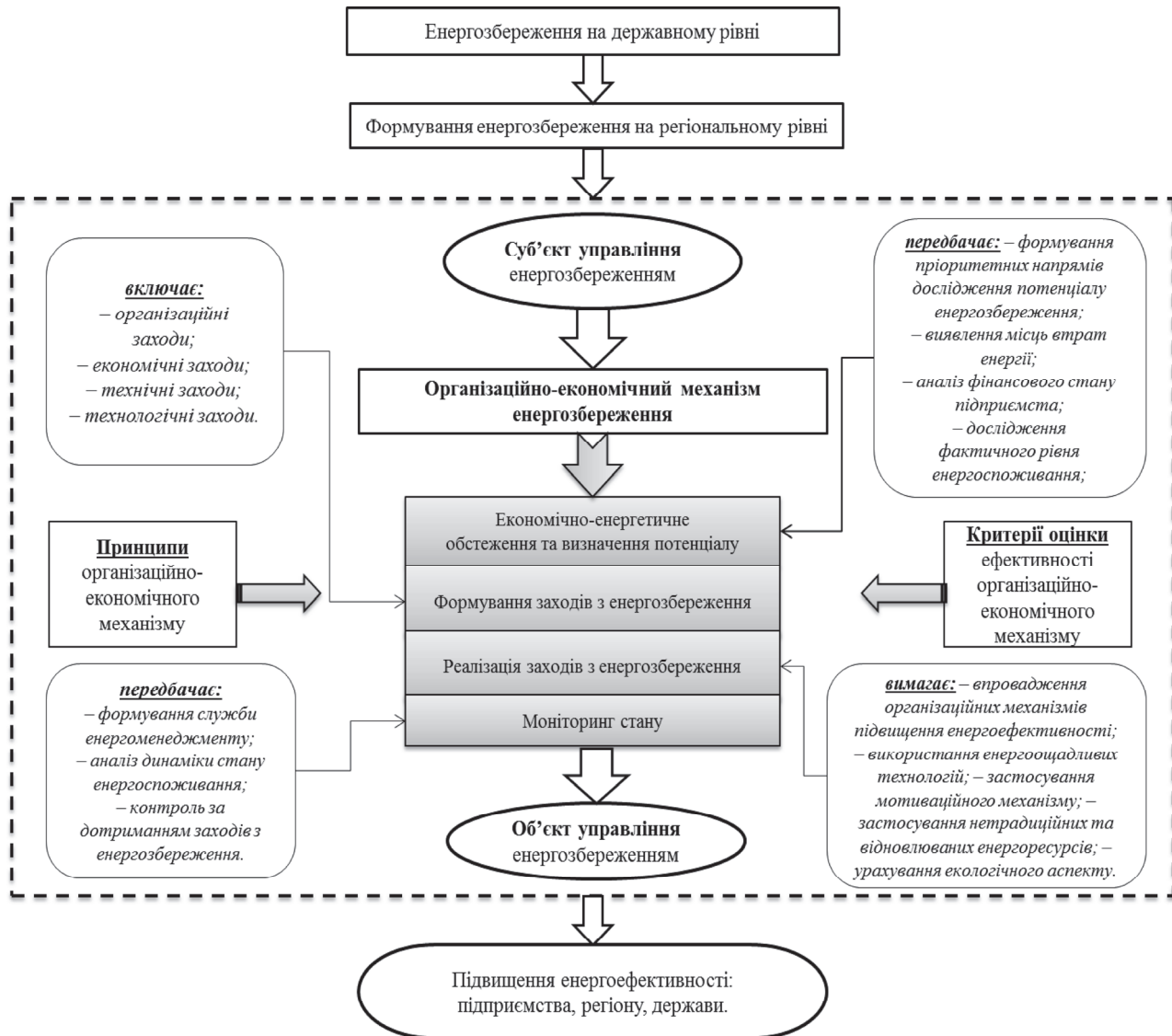

Рис. 3. Концептуальна модель організаційно-економічного механізму енергозбереження на підприємстві

Реалізація енергозбереження повинна здійснюватися відповідно до стратегії держави з енергозбереження та формування його на регіональному рівні.

Запропонована автором концептуальна модель організаційно-економічного механізму енергозбереження на підприємстві передбачає наявність таких категорій:

1) суб'єкт управління процесом енергозбереження на підприємстві – керівництво підприємства, акціонери, менеджери, співробітники, тобто всі групи зацікавлені в процесі енергозбереження;

2) об'єкт управління – бізнес-процеси підприємства (стратегічне управління, організаційна структура, внутрішні бізнес-процеси, стандарти підприємства, система

корпоративних відношень, технологічні процеси).

Формування організаційно-економічного механізму енергозбереження на підприємстві відбувається в таких напрямках, а саме:

- енергетичне та економічне обстеження підприємства;
- визначення заходів із енергозбереження;
- впровадження запланованого обсягу заходів енергозбереження;
- моніторинг стану енергоспоживання та контроль за дотриманням заходів з енергозбереження на підприємстві.

Впровадження концептуальної моделі організаційно-економічного механізму енер-

гозбереження, дасть змогу забезпечити підвищення рівня енергоефективності на підприємстві, з подальшою інтеграцією на регіональному та державному рівнях.

Висновки. Таким чином, дослідженням встановлено, що організаційно-економічний механізм енергозбереження на підприємстві – це система взаємопов'язаних економічних і організаційних елементів, які сприяють економічному витрачання енергоресурсів, впровадженню енергозберігаючих заходів із урахуванням інноваційних досягнень. Сукупність органічно поєднаних фінансово-економічних засобів направлена на стимулювання енергозберігаючих процесів, зокрема державну інвестиційну підтримку енергозбереження на всіх рівнях і систему управління процесами енергозбереження.

Література

1. Большой экономический словарь: 25000 терминов / под ред. А. Н. Азрилияна. – 7-е изд., доп. – М.: Институт новой экономики, 2010. – 1472 с.
2. Маевский В. Логистика и финансы / В. Маевский // Финансовый директор. – 2005. – № 6. – С. 13–17.
3. Гуменюк В. Я. Трансформування економічних механізмів управління вищою освітою: монографія / В. Я. Гуменюк, І. Я. Рошик. – Рівне: НУВГП, 2012. – 219 с.
4. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: навч. пос. / О. В. Шкурूपій, В. В. Гончаренко, І. А. Артеменко та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.
5. Булеев И. П. Формирование организационно-экономического механизма управления предприятием по обработке цветных металлов / И. П. Булеев. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 1993. – 225 с.
6. Неміш П. Д. Сутність, оцінка та напрями підвищення ефективності механізму енергозбереження АПК / П. Д. Неміш // Інноваційна економіка. – 2013. – № 7 (45). – С. 46–53.
7. Михайленко І. Д. Політика енергозбереження, потенціальні можливості енергозбереження в Україні / І. Д. Михайленко // Енергосбережение. – 2006. – № 1. – С. 3–8.
8. Афонченкова Т. М. Формування економічного механізму енергозбереження сільськогосподарськими підприємствами: автореф. дис. / Т. М. Афонченкова; ПВНЗ Європ. ун-т – К., 2008. – 22 с.
9. Бевз В. В. Розвиток механізму енергозбереження на підприємствах харчової промисловості / В. В. Бевз // Вчені записки: зб. наук. праць. – К.: КНЕУ, 2011. – № 13. – С. 169–173.
10. Докуніна К. І. Теоретичні аспекти формування економічного механізму енергозбереження / К. І. Докуніна // Комунальне господарство міст – 2012. – № 106. – С. 341–350.
11. Сердюк Т. В. Організаційно-економічний

механізм енергозбереження в промисловості: моногр. / Т. В. Сердюк. – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2005. – 154 с.

12. Джеджула В. В. Формування організаційно-економічного механізму підвищення енергоефективності промислових підприємств / В. В. Джеджула // Економічний аналіз: зб. наук. праць. – 2013. – Вип. 12. – Ч. 3. – С. 116–118.

13. Чистов Ю. І. Сутність механізму енергозбереження та його багатогранна природа / Ю. І. Чистов // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2010. – № 5. – С. 341–344.

14. Вовк Ю. Організаційно-економічний механізм управління раціональним використанням ресурсів [Електронний ресурс] / Ю. Вовк // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2011. – Вип. 1 (40). – Режим доступу: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11vyuvr.pdf>.

15. Іпполітова І. Я. Формування організаційно-економічного механізму енергозбереження на підприємстві / І. Я. Іпполітова, К. С. Сорокотяженко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Випуск 8. – С. 406–411.

16. Про енергоефективність: Проект Закону України від 23.07.2009 р. № 5016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=5016&skl=7

17. Про енергозбереження: Закон України від 01.07.1994 р. № 75/94-ВР (станом на 1 березня 2012 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 30. – Ст. 284.

18. Гнідий М. В. Методологія визначення теоретичного потенціалу енергозбереження на різних рівнях управління економікою / М. В. Гнідий, О. Є. Маляренко // Проблеми загальної енергетики. – 2007. – № 15. – С. 1–21.

19. Гордієнко О. С. Енергозбереження транспортних підприємств / О. С. Гордієнко // Технологічний аудит і резерви виробництва. – 2012. – № 1 (7). – Т. 5. – С. 13–14.

20. Руководство по энергетической статистике / Международное энергетическое агентство [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.iea.org/stats/docs/statistics_manual_russian.pdf.

21. Захарова О. В. Экономические аспекты энергосбережения на промышленных предприятиях / О. В. Захарова // Интегрированные технологии и энергосбережение. – 2002. – № 2. – С. 40–45.

22. Evaluation and Monitoring for the EU Directive on Energy End-Use Efficiency and Energy Services [Electronic resource]. – Access mode: http://www.evaluateenergysavings.eu/emeees/en/publications/reports/EMEEES_Final_Report.pdf.

23. Михайлов С. А. Место стратегии энергосбережения в стратегии социально-экономического развития региона / С. А. Михайлов, В. П. Мешалкин, А. А. Балябина // Менеджмент в России и за рубежом. – 2009. – № 2. – С. 22–30.

24. Гаприндашвілі Б. В. Енергозбереження як чинник підвищення конкурентоспроможності промис-

лових підприємств / Б. В. Гаприндашвілі // Бізнес-Інформ – 2014. – № 8. – С. 213–217.

25. Про енергозбереження: модельний закон, прийнятий на дванадцятому засіданні Міжпарламентської Асамблеї держав-учасниць СНД від 08.12.1998 р. [Електронний ресурс] / Верховна рада України. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_a28.

26. Тимофеев В. Н. Энергоменеджмент и энергосбережение – общность и отличия / В. Н. Тимофеев, И. А. Немировский // Энергосбережение. Энергетика. Энергоаудит. – 2007. – № 5. – С. 32–37.

27. Стратегія енергозбереження в Україні / За ред. В. А. Жовтянського. – К. : Академперіодика, 2006. – Т 2. – 600 с.

28. Микитенко В. В. Энергоеффективность промышленного производства: моногр. / В. В. Микитенко. – К. : Об'єднаний інститут економіки, 2004. – 281 с.

29. Інноваційний розвиток промислових підприємств: аналіз та оцінки: моногр. / М. П. Войнаренко, А. В. Череп, Л. Г. Олейнікова, О. Г. Череп. – Хмельницький: ХНУ, 2010. – 444 с.

ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ ЭНЕРГОСБЕРЕЖЕНИЯ НА ПРЕДПРИЯТИИ, ЕГО СУЩНОСТЬ И КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ МОДЕЛЬ

Б. Р. Гевко, аспирант кафедры менеджмента биоресурсов и природопользования, Тернопольский национальный экономический университет

В статье проанализирован организационно-экономический механизм энергосбережения на предприятии, обоснованы принципы, лежащие в основе данного механизма. Рассмотрены критерии оценки эффективности организационно-экономических мероприятий по энергосбережению на предприятии. Предложена концептуальная модель организационно-экономического механизма энергосбережения, направленная на повышение уровня энергоэффективности на предприятии.

Ключевые слова: организационно-экономический механизм, сущность понятия «энергосбережение», энергетически-экономическое внедрение, принципы и критерии управления, этапы управления, эффективность.

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF ENERGY SAVING AT THE ENTERPRISE, ITS ESSENCE AND CONCEPTUAL MODEL

B. R. Hevko, Post-graduate student of the department of bio-resource management and nature use, Ternopil National Economic University

The organizational and economic mechanism of energy saving at the enterprise is a system of interconnected economic and organizational elements is analyzed, the principles underlying this mechanism are substantiated. Conceptual model of organization and economic mechanism of energy saving is offered aimed at the increase of the energy efficiency level at an enterprise.

Keywords: organizational and economic mechanism, essence of concept «energy saving», energy and economical implementation, principles and criteria of management, stages of management, effectiveness.

Рекомендовано до друку д. е. н., проф. Шаповал В. М.

Надійшла до редакції 29.04.16.